

VU Research Portal

Politie en krijgsmacht samen in speciale eenheden voor de politietaak

Timmer, J.S.

published in

Justitiële Verkenningen
2018

DOI (link to publisher)

[10.5553/JV/016758502018044003002](https://doi.org/10.5553/JV/016758502018044003002)

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

document license

Article 25fa Dutch Copyright Act

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

Timmer, J. S. (2018). Politie en krijgsmacht samen in speciale eenheden voor de politietaak. *Justitiële Verkenningen*, 44(3), 75-92. Article 5. <https://doi.org/10.5553/JV/016758502018044003002>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Politie en krijgsmacht samen in speciale eenheden voor de politietaak

*Jaap Timmer**

Voor politiewerk onder (direct) levensbedreigende omstandigheden beschikt de Nederlandse politie over zogeheten 'speciale eenheden'. Het gaat dan vooral om (dreigend) ernstig geweld, gewapende criminaliteit of terreur. Sinds 2006 spreekt men van het 'stelsel van speciale eenheden' (Fijnaut 2004). Dit stelsel bestaat uit eenheden en personeel van zowel de politie als de krijgsmacht. Gespecialiseerd personeel van politie en krijgsmacht werkt samen in de Dienst Speciale Interventies van de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie (DSI). Deze bijdrage beschouwt hoe deze samenwerking zich heeft ontwikkeld sinds de jaren zeventig, wat er de meerwaarde van is en waar aandachtspunten voor de toekomst liggen. De vraag luidt daarbij: *Wat is de betekenis van de samenwerking van politie en krijgsmacht in het politiewerk in (direct) levensbedreigende omstandigheden?*

Voor deze bijdrage is gebruik gemaakt van afgerond en lopend eigen onderzoek (Timmer e.a. 1996; Timmer 2005, 2010; Timmer & Visser 2014; Timmer & Cozijn 2016) en daarnaast van andere (wetenschappelijke) publicaties en gegevens van politie en krijgsmacht. Het artikel begint met een schets van de ontwikkelingen tot de laatste reorganisatie van de speciale politie-eenheden.

Ontstaan

De bomaanslagen in Madrid in maart 2004 door Al Qaida brachten deze bijzondere tak van politiewerk – interveniëren tegen zwaargewapende opofferingsgezinde terroristen – in een stroomversnelling. Het betrokken arrestatieteam (AT) faalde bij de aanhouding van de ver-

* Dr. J.S. Timmer is politiesocioloog. Hij is verbonden aan de afdeling Bestuurswetenschap en Politicologie van de Faculteit Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit te Amsterdam.

dachten, waarbij bovendien een AT-lid om het leven kwam. De politieke vraag of de gewelddspecialisten in Nederland op dat moment adequaat zouden kunnen reageren op een dergelijke complexe situatie werd ontkennend beantwoord. De AT's waren tegen een dergelijke schaal van geweld mogelijk niet opgewassen, oordeelde men, terwijl de mariniers van de Bijzondere Bijstandseenheid (BBE) onvoldoende snel en dynamisch inzetbaar waren. Eind 2004 werd daarom de tijdelijke BBE-Snelle Interventie Eenheid (BBE-SIE) met daartoe gezamenlijk getrainde vooral BBE-mariniers en AT'ers operationeel. Daarmee was een 'run & hit'-eenheid beschikbaar om 'hit & run'-terrorisme het hoofd te kunnen bieden. De adviezen van Fijnaut over herinrichting van de speciale eenheden (2004) en aansluitend die van de Commissie Van Eck (2004) vormden de beleidsmatige basis voor het 'stelsel van speciale eenheden' zoals dat werd ingericht. De kern van dit stelsel van speciale eenheden is de DSI. Om het stelsel te kunnen begrijpen, volgt hier eerst een korte historische schets.

Arrestatieteams

Eind jaren zestig ontstond er bij de Nederlandse politie behoefte aan groepen die in staat waren om de gewelddadiger geworden criminaliteit het hoofd te bieden. In 1969 richtte bijvoorbeeld de gemeentepolitie Arnhem als eerste een Groep Bijzondere Opdrachten op. Bij diverse districten van de rijkspolitie ontstonden vergelijkbare groepen. In 1973 kreeg een van die groepen het label 'arrestatieteam' (AT). In 1978 begon bij de rijkspolitie de eerste opleiding voor AT's. In 1979 stelden de ministers van Justitie en Binnenlandse Zaken bij de rijkspolitie vier en bij de gemeentepolitie in de grote steden zes AT's in. De bijbehorende regelgeving bepaalde dat AT's uitsluitend konden worden ingezet voor de aanhouding van vuurwapengevaarlijke verdachten en uitsluitend met toestemming van de hoofdofficier van justitie. In 1975 richtte de Koninklijke Marechaussee (KMar) de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) op, primair voor het beveiligen van voornamelijk hooggeplaatste militairen en andere personen tegen wie er een dreiging was. In 1976 werd de BSB met 24 man operationeel. Die eersten werden opgeleid bij de GSG-9 in West-Duitsland (Timmer e.a. 1996; Timmer 2005).

Na de reorganisatie van de Nederlandse politie in 1994 zijn de AT's van de rijks- en gemeentepolitie gaandeweg gereorganiseerd in zes interregionale AT's van de politie. In 1994 kreeg de BSB KMar de officiële status van AT en werd daarmee het zevende AT (Timmer 2010). Sinds de reorganisatie van de politie in 2013 worden de politie-AT's officieel aangeduid als Aanhoudings- en Ondersteuningsteams (AOT's) en zijn zij onderdeel van de DSI.

Antiterreureenheden

Tot 1970 kende Nederland geen antiterreureenheden. De aanleiding voor het opzetten van een antiterreurbeleid lag in het rommelig verlopen politietoedredden tijdens de gijzeling door Molukse jongeren in de ambtswoning van de Indonesische ambassadeur in 1970. Daarbij kwam een agent om het leven (Timmer 2005). De gijzeling van Israëlische atleten door Palestijnse terroristen tijdens de Olympische Spelen in München in 1972 mondde uit in een drama met vele doden, onder andere als gevolg van de weinig effectieve interventies van de Duitse politie. Veel West-Europese landen richtten daarom speciale antiterreureenheden op. De Nederlandse regering kwam al snel tot de conclusie dat de rijkspolitie en de gemeentepolitie niet in staat waren om een vuist tegen terreur te maken. Voor een dergelijke taak dacht men eerder aan krijgsmachtonderdelen en dan vooral aan infanterie-eenheden. De minister van Defensie kreeg daarom het verzoek om een eenheid voor het 'nabije gevecht' in te stellen. De KMar bleek niet geïnteresseerd te zijn. Het Korps Commandotroepen (KCT) achtte men niet geschikt vanwege het toen individualistische karakter van de werkwijze van dit korps. Het Korps Mariniers was aanvankelijk ook niet geïnteresseerd, maar kreeg uiteindelijk toch de opdracht (Geneste 2000, p. 229). 'Nabij gevecht' met gewapende terroristen ligt immers het dichtst bij de vaardigheden van een geharde infanterie als de mariniers. Op 1 mei 1973 ging de Bijzondere Bijstandseenheid Mariniers (BBE-M) formeel van start (Teitler & Homan 1985, p. 57).

Lijst van afkortingen

AE&OO – Afdeling Expertise & Operationele Ondersteuning: groep met precisieschutters, onderhandelaars en andere specialisten, onderdeel van de Dienst Speciale Interventie

AI – Afdeling Interventie: groep politie- en defensiepersoneel voor de interventie in terreurgelateerde criminaliteit, onderdeel van de Dienst Speciale Interventies

AOT – Aanhoudings- en Ondersteuningsteam: de officiële aanduiding voor AT

AT – Arrestatieteam: oude, nog altijd meest gebruikte naam voor een politiegroep voor vooral aanhoudingen van gevaarlijke verdachten

BBE – Bijzondere Bijstandseenheid: wettelijke (art. 59 Politiewet 2012) naam voor militaire onderdelen voor bijstand aan het hoogste geweldsspectrum binnen de Nederlandse politietaak

BSB – Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten van de Koninklijke Marechaussee

DSI – Dienst Speciale Interventies van de Landelijke Eenheid van de Nationale Politie

HRB – Eskadron Hoge Risico Beveiliging, onderdeel van de KMar

KMar – Koninklijke Marechaussee: politiekorps met militaire status, onderdeel van het ministerie van Defensie

M-squadron – Mariniers squad, onderdeel van de Maritime Special Operations Forces (MARSOF).

QRT – Quick Reaction Force, onderdeel van de AI van de DSI om snel te kunnen interveniëren in een direct levensbedreigende, terreurgelateerde criminele actie

RRT – Rapid Response Team, klein onderdeel van een AT en eventueel personeel van het M-squad voor een snel eerste antwoord op een (dreigende) daad van terreur.

Naast de BBE-M kende het toenmalige antiterreurstelsel een afzettingseenheid van de Koninklijke Landmacht en twee eenheden langeafstandsprecisieschutters (Timmer 2005). De Bijzondere Bijstandseenheid Politie (BBE-P) was een eenheid met precisieschutters ter ondersteuning van interventies in ‘zeer ernstige, direct levensbedreigende omstandigheden’. De BBE-Krijgsmacht (BBE-K) bestond uit militaire precisieschutters met dezelfde taak als de BBE-P. De BBE's zijn vooral

in de jaren 1974 tot en met 1978 ingezet in de bestrijding van terrorisme, zoals de kapingen van treinen en andere grootschalige gijzelingen door Molukse activisten. Nadat in de jaren tachtig de AT's van de politie operationeel werden, ontstond er een taakdifferentiatie tussen de BBE-P en de BBE-K. De precisieschutters van de BBE-K concentreerden zich op de ondersteuning van interventies door de BBE-M. De BBE-P legde zich toe op de ondersteuning van operaties van de AT's. Vanaf de jaren negentig waren de schutters van de BBE-P ook allemaal AT'ers (Timmer 2005). De toestemming tot alarmering en inzet van de BBE's was voorbehouden aan de minister van Justitie. Toen in de jaren tachtig de Mobiele Eenheid van de politie werd uitgebreid en beter opgeleid en uitgerust, is de afzettingseenheid van de landmacht opgeheven.

Dienst Speciale Interventies

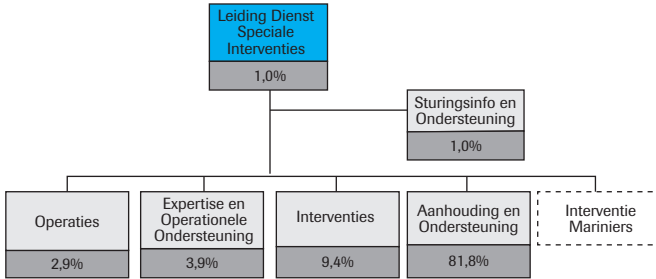
De drie oude bijzondere bijstandseenheden werden met de komst van de DSI in 2006 opgevolgd door, zoals zij nu heten:

- Afdeling Interventie (AI) van de DSI, nu de primaire antiterreureenheid voor de Nederlandse politietaak;
- Afdeling Expertise en Operationele Ondersteuning (AE&OO) van de DSI, met onder meer precisieschutters en onderhandelaars;
- M-squadron (eerder: Unit Interventie Mariniers, UIM), de antiterreureenheid voor grootschalige, langdurige en specialistische operaties, nu onderdeel van MARSOF, de speciale eenheden van het Korps Mariniers.

De eerste twee van deze drie onderdelen maken deel uit van de DSI. De DSI is sinds 2009 als geheel een bijzondere bijstandseenheid krachtens artikel 59 van de Politiewet 2012 (Regeling DSI 2009). Het plaatsvervangend hoofd van de DSI is in beginsel altijd een militair. Sinds 2014 kent de DSI ook de afdeling AOT. De zes AT's van de politie blijven decentraal over het land verdeeld, maar worden nu aangestuurd en beheerd door de DSI. Het AT van de BSB KMar valt organisatorisch niet onder de DSI, maar draait wel volledig mee in de verdeling van de inzetten. Waar die in het verleden op regionale basis werden geregeld, eventueel met ondersteuning door een ander AT, verloopt dat nu vanuit een landelijke coördinatie. Daardoor is de inzet

van het schaarse en dure middel dat een AT is doeltreffender en doelmatiger.

Figuur 1 Organogram Dienst Speciale Interventies

Bron: Nationale Politie (2012, p. 222)

De taak van de DSI als geheel bestaat uit (art. 2 Regeling DSI 2009):

1. bestrijden van ernstig geweld dan wel terrorisme;
2. beveiligen van personen en objecten in bijzondere situaties, zoals de AIVD in operaties;
3. uitvoeren van bijzondere taken voor de regering;
4. specifiek voor de AE&OO: ondersteunen van de AI, het M-squadron en de AT's, onder meer met onderhandelaars en precisievuur;
5. het verrichten van politiewerk onder levensbedreigende omstandigheden (AT-werk).

De DSI en de onderdelen daarvan zijn gevisualiseerd in een organogram in figuur 1. De personele formatie aan politieambtenaren bedraagt 203 plaatsen, waarvan er vijf niet operationeel zijn. Figuur 1 geeft daarvan de relatieve politieomvang per onderdeel in percentages weer, maar niet de aantallen personeelsleden die worden geleverd door defensiepersoneel.

Hierna worden de vier operationele onderdelen van het stelsel van speciale eenheden besproken. De meeste aandacht gaat daarbij uit naar veruit het grootste onderdeel van het stelsel in personeel én in inzetten, namelijk: de AT's.

Afdeling Expertise en Operationele Ondersteuning

Binnen de AE&OO werken ongeveer zestien voornamelijk precisieschutters en onderhandelaars, van wie de helft militairen. Over de inzet van de BBE's M-squadron, AI en AE&OO beslist de minister van Justitie en Veiligheid. Voor het ad hoc inzetten van de AI en de precisieschutters (eventueel ook ter ondersteuning van een AT-operatie) is de voorzitter van het College van Procureurs-Generaal gemandateerd. Bij een politieoperatie waaraan het M-squadron, de AI en/of de AE&OO een bijdrage leveren, is de leiding van alle politiepersoneel in handen van het hoofd van de DSI of een van zijn plaatsvervangers.

Afdeling Interventies

De AI telt ongeveer 60 interventiemedewerkers. Een derde daarvan zijn mariniers afkomstig van het M-squadron en enkele medewerkers van de antiterreureenheid van het Korps Commandotroepen, een derde AT'ers van de BSB KMar en een derde AT'ers van de politie. De AI heeft sinds 2009 ook de status van AT, maar is daar beperkt voor beschikbaar. Die ervaring draagt wel bij aan het onderhouden van hun operationele vaardigheden. De taak van de AI en het M-squadron is terreurbestrijding en ander 'ernstig geweld' (Regeling DSI 2009). Dat wil zeggen: de aanhouding van terreurverdachten met plannen voor een terreurdaad en de aanhouding of uitschakeling van personen die bezig zijn met een terreurdaad.

Het M-squadron telt ongeveer 120 man en is bedoeld voor grootschalige, mogelijk langdurende en complexe interventies, zoals op schepen en boorplatforms. De werkwijzen van het M-squadron zijn *close combat*-tactieken, zoals die zijn ontwikkeld door vooral militaire *special forces* met een antiterreurtaak. De werkwijzen van de AI zijn deels op de AT-werkwijzen gebaseerd en deels op die van het M-squadron.

Afdeling Aanhoudings- en Ondersteuningsteams

De Afdeling AOT telt 168 formatieplaatsen, verdeeld over zes decentrale AT's. Samen met het AT van de BSB KMar (30) tellen de AT's anno 2018 in totaal 198 executieve formatieplaatsen. De feitelijke sterkte beloopt rond de 170 man.

Het politiewerk van de AT's bestaat uit vier hoofdtaken (art. 11a Besluit beheer politie; Bbp 2015):

1. aanhouden van verdachten onder levensbedreigende omstandigheden;
2. bewaken en beveiligen van politie-infiltranten onder levensbedreigende omstandigheden;
3. bewaken en beveiligen van transport van getuigen, verdachten en gedetineerden onder levensbedreigende omstandigheden;
4. bewaken en beveiligen van objecten onder levensbedreigende omstandigheden en andere werkzaamheden met toestemming van het bevoegde gezag.

De AT's voeren specialistische taken uit ter ondersteuning van de recherche of van de basispolitiezorg. De inzet van een AT is voor een verdachte zeer ingrijpend. Bij elk AT-optreden worden snel, doortastend en indringend grondrechten van burgers geschonden, zoals het recht op de onaantastbaarheid van het lichaam door geweldgebruik en het woonrecht door binnentreden. Dit geldt uiteraard ook voor de inzet van een antiterreureenheid. Daarom is de beslissing tot de inzet van een AT voorbehouden aan de hoofdofficier van justitie. In 2002 is het inzetcriterium 'dreigend vuurwapengeweld' vervangen door 'levensbedreigende omstandigheden' (Regeling beheer politie). In de praktijk bleek namelijk dat de AT's niet alleen werden ingezet ter aanhouding van vuurwapengevaarlijke criminelen, maar in toenemende mate ook voor het onder controle nemen van gevaarlijke (suïcidale) verwarde personen (Fortuin e.a. 1998).

Werkwijzen

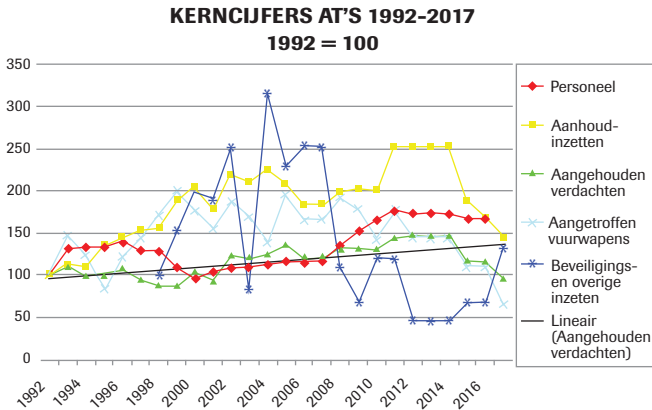
Het werkzame bestanddeel van de AT's zijn de procedures aangeleerd in de AT-opleiding en getraind in combinatie met de (speciale) bewapening, de (beschermende) uitrusting en de snelle, onopvallende gepantserde voertuigen en andere hulpmiddelen. Het doel van een AT-aanhouding is de verdachte of de verwarde persoon te overrompelen, zodat deze zich niet tegen zijn aanhouding kan verzetten. Als de overrompeling niet slaagt, is het voor het AT én voor de verdachte van levensbelang om snel duidelijk te maken dat de actie geen criminele overval is, maar een politietoetreden. Bij de overrompeling is samenwerking in de adequate uitvoering van de getrainde procedures de

kern van het succes. In de jaren negentig ontwikkelden de AT's de zogeheten 'gestoordenprocedure' om personen die gestoord en gevaarlijk gedrag vertoonden veilig onder controle te kunnen nemen. Het ging dan bijvoorbeeld om mensen die van een dak of een brug wilden springen of met een gevaarlijk zwaard zwaaiden.

Werkcijfers

Er zijn uit eerder en lopend onderzoek cijfers beschikbaar over het werk van de AT's sinds 1992 (Timmer e.a. 1996; Timmer 2010; Timmer & Visser 2014). Sinds de AT's organisatorisch vallen onder de DSI is daar een nieuwe landelijke administratie ontwikkeld, mede met als doel om de AT's doelmatiger en doeltreffender te kunnen sturen en beheren.

In 1992 verrichtten de AT's met in totaal 116 man personeel 1.247 aanhoudingen (Timmer e.a. 1996, p. 179). In 2017 verrichtten de AT's met 170 man 1.196 aanhoudingen (bron: DSI en lopend onderzoek). In de cijfers in figuur 2 zit vertekening, mede door de verschillen en onvolkomenheden tussen de teams en door de jaren in de wijze van registreren. Figuur 2 is dus geen nauwkeurige weergave, maar geeft een indicatie van de ontwikkelingen. Het betreft een zogeheten indexgrafiek, waarvoor de vijf waarden voor het jaar 1992 op 100 zijn gesteld. De weergegeven ontwikkelingen daarna zijn dus relatief en niet absoluut. Tegenwoordig is volgens de richtlijnen een AT-inzet uitsluitend uitvoerbaar met minimaal acht uitvoerenden plus een commandant. In de jaren negentig werkte men dikwijls met minder mensen per inzet naargelang de omstandigheden. De omstandigheden waaronder, de wijze waarop en de reden waarom zijn ook in de loop van die 25 jaar veranderd, maar de kern, namelijk dat tussen 0,5 en 1% van alle aanhoudingen door de politie wordt verricht door een AT, blijft hetzelfde (in 2014 in totaal 162.660, CBS StatLine). Naast aanhoudingen ondersteunen de AT's de politie ook op andere manieren. Dit betreft ongeveer 20% van de AT-inzetten. Dat kunnen bijvoorbeeld persoonsbeveiligingen zijn, duikinzetten, inijkoperaties ten behoeve van opsporingsonderzoeken, of de afscherming van technische rechercheoperaties, zoals het plaatsen van observatieapparatuur. De pieken in de beveiligings- en overige inzetten zijn onder meer deels te verklaren door de plotselinge beveiligingsbehoefte in 2002 na de moord op Pim

Figuur 2 Werkcijfers arrestatieteams 1992-2017 (1992=100)

Bronnen: Timmer 2005; werkcijfers Afdeling AOT DSI; lopend onderzoek

Fortuyn en in 2004 op Theo van Gogh. Figuur 2 laat ook zien dat de beschikbare operationele formatie de laatste jaren weer iets afneemt.

Gevaar en geweld

Het gebruik van fysiek geweld in de zin van *naar de grond brengen of ergens dwingend tegenaan zetten* (fixeren) is in autoprocedures en aanhoudingen te voet op straat bijna standaard bij een AT-aanhouding. Elk team zet jaarlijks enkele keren de niet-dodelijke wapens in: het stroomstootwapen, de AT-hond en de *bean bag*.

Van 1980 tot en met 1989 vielen er vijf burgerdoden door politiekogels van de AT's. In de jaren tachtig was ongeveer 20% van alle doden door politiekogels en 10% van de gewonden te wijten aan ongewilde schoten, juist ook uit vuurwapens van de AT's (Timmer e.a. 1996). De AT-chefs en de docenten van de AT-opleiding hebben toen gezamenlijk de procedures en de wijze van het hanteren van het vuurwapen daarbinnen gewijzigd, juist om die ongewilde schoten te voorkomen. Met succes, want na die tijd is dat probleem jarenlang uitgebannen. Inmiddels is het probleem terug. In 2007 viel er weer een dode door een

ongewild schot en in 2015 en 2018 een gewonde. Deze ongewilde schoten vielen steeds uit een pistool Glock 17 tijdens een autoprocedure.

In de jaren negentig vielen er vier burgerdoden door AT-kogels en één door fysiek AT-geweld. Van 2000 tot en met 2017 zijn er vijf personen overleden door AT-kogels. Jaarlijks blijft het aantal gewonden door politiekogels van een AT tot enkelen beperkt. Daarbij is belangrijk om vast te stellen dat in de jaren tachtig de AT's naar schatting rond de 800 aanhoudingen per jaar verrichtten. Sinds begin jaren negentig schommelt het jaarlijkse aantal aanhoudingen tussen de 1.200 en 1.500. Voor zover bekend is er nog nooit een AT'er strafrechtelijk vervolgd voor geweldgebruik.

Eens in de paar jaar komt er een burger om het leven door een aanrijding met een snel rijdend AT-voertuig, dat bijvoorbeeld met hoge snelheid door rood rijdt. Meestal hebben die burgers niet begrepen dat zij te maken hadden met een voorrangsvoertuig. Sinds het ontstaan van de AT's zijn er zes AT'ers om het leven gekomen tijdens het werk: vier bij verkeersongevallen buiten actie-inzetten, één tijdens een klimtraining en één AT'er werd door een verdachte doodgeschoten tijdens een aanhouding in een woning in 1997 (Timmer 2005, p. 341). Enkele AT'ers raakten (zwaar)gewond door geweld van burgers, voornamelijk in schietincidenten.

Innovaties

De komst van het nieuwe stelsel van speciale eenheden en de DSI daarbinnen zijn in zichzelf belangrijke vernieuwingen in de rechtshandhaving met betrekking tot (terreurgerelateerde) geweldscriminaliteit. Dit nieuwe stelsel zou beter in staat moeten zijn om veerkrachtig te kunnen inspelen op nieuwe behoeften in rechtshandhaving onder (direct) levensbedreigende omstandigheden.

Gezamenlijke opleiding en training

Sinds de reorganisatie van de Nederlandse politie in 1994 ontvangen alle medewerkers van de AT's dezelfde 'basisopleiding AOT' aan de Politieacademie, sinds 2006 ook die van het AT van de BSB KMar. Mariniers of commando's die worden gedetacheerd naar de AI komen

voort uit de antiterreureenheden van die korpsen. Ook zij doorlopen voor zij bij de AI komen eerst de AT-opleiding. Daarna moeten zij hun diploma buitengewoon opsporingsambtenaar (BOA) interventie halen. Door de strenge psychosociale en fysieke selectie van het personeel, de speciale AT-opleiding, frequente training en de specifieke uitrusting zijn de leden van al deze teams goed toegerust om te kunnen optreden in moeilijke, gevaarlijke en wisselende situaties. De intensieve opleiding van ongeveer duizend uren in zo'n twintig weken vormt het basisinstrumentarium. De cursisten leren om snel te kunnen klimmen én dalen op de geweldsladder.

De eenheid en de kracht van het stelsel van de speciale eenheden liggen in de gezamenlijke AT-opleiding (Fijnaut 2004). Die maakt het mogelijk dat het personeel van vrijwel alle teams in het stelsel één taal spreekt, werkzaamheden op elkaar kan afstemmen en dat leden van verschillende teams in gemengde samenstelling operaties kunnen uitvoeren, juist ook in ad-hocsituaties. Het houdt daarnaast ook in dat daar op eenduidige wijze leiding aan kan worden gegeven. Het leidende principe van wat AT'ers en andere interventiespecialisten in de opleiding krijgen aangeleerd, is dat van subsidiariteit: kan het met een minder middel, kan het veiliger en kan het slimmer? De AT-opleiding is gestart in 1978 en door de jaren steeds zowel in inhoud als in structuur aangepast aan de veranderende inzichten en praktijkbehoeften. De AT-opleiding en de daarvan afgeleide training zijn ook de plek om nieuwe inzichten en werkwijzen de organisatie in te geleiden. De operationeel leidinggevenden van de AT's krijgen een aanvullende opleiding.

Voor de AI en het M-squadron zijn er afzonderlijke opleidingen tot interventied medewerker en operator. Ook een deel van de AT-medewerkers ontvangt de opleiding tot interventied medewerker om in voorkomende gevallen een operatie van de DSI te kunnen ondersteunen. Voorts is er een speciale opleiding voor de voltijdse precisieschutters van de AE&OO en voor de deeltijdse precisieschutters bij de AT's. Met de komst van de Afdeling AOT van de DSI is een begin gemaakt met de onderlinge afstemming van en gezamenlijke training in het gebruik van AT-procedures en -middelen.

Nieuwe werkvormen

In de voorbije jaren zijn de taken en de bijbehorende organisatievormen en toerusting alweer op een aantal punten uitgebreid en herzien. Zo verzorgen de AT's sinds enige tijd kleinschalige surveillance in onopvallende voertuigen met als doel om bij beginnende terroristische aanslagen zeer snel ter plaatse te kunnen zijn en interventies te kunnen voorbereiden. Deze Rapid Response Teams (RRT's) rijden op tijden waarop en in gebieden waar de kans op dergelijke aanslagen het grootst is. Daarnaast heeft de AI op enkele locaties uitvalsbases ingericht voor de Quick Reaction Force (QRF) om bij daadwerkelijke aanslagen met voldoende personeel en slagkracht een interventie te kunnen plegen. Het zogeheten reactieconcept van de DSI voorziet verder in nu twee en straks drie middelzware helikopters om in geheel Nederland snel voldoende personeel en slagkracht te kunnen inzetten voor rechtshandhaving in (direct) levensbedreigende omstandigheden: Quick Reaction Air (QRA).

Zo verzorgen de AT's sinds enige tijd kleinschalige surveillance in onopvallende voertuigen met als doel om bij beginnende terroristische aanslagen zeer snel ter plaatse te kunnen zijn en interventies te kunnen voorbereiden. Deze Rapid Response Teams (RRT) rijden op tijden en in gebieden waarop en waar de kans op dergelijke aanslagen het grootst is. Daarnaast heeft de AI op enkele locaties uitvalsbases ingericht voor de Quick Reaction Force (QRF) om bij daadwerkelijke aanslagen met voldoende personeel en slagkracht een interventie te kunnen plegen. Het zogeheten reactieconcept van de DSI voorziet verder in nu twee en straks drie middelzware helikopters om in geheel Nederland snel voldoende personeel en slagkracht te kunnen inzetten in voor rechtshandhaving (direct) levensbedreigende omstandigheden; Quick Reaction Air (QRA).

Vooral in de RRT-diensten, grotendeels ingevuld door de AT's, gaan erg veel AT-uren zitten, die daardoor niet kunnen worden besteed aan de aanhouding van gevaarlijke verdachten en aan andersoortige ondersteuning van de politie onder levensbedreigende omstandigheden. De RRT-inzetten vallen buiten de weergegeven werkcijfers, maar dit is wel een taak waar veel AT-capaciteit aan wordt besteed. Figuur 2 laat zien dat de beschikbare operationele formatie de laatste jaren weer iets afneemt. Een en ander levert zorg op voor de werkdruk en de operationele inzetbaarheid van de AT's. Het roept de vraag op of de

relatief eenvoudige RRT-bewakingstaak wel moet worden uitgevoerd door volledig AT-opgeleid interventiepersoneel. In omringende landen zoals het Verenigd Koninkrijk voorziet de politie vaak in een op de RRT gelijkende taak met personeel met een eenvoudiger opleiding. Alle aanvragen voor de inzet van een onderdeel van het stelsel worden nu landelijk aangestuurd, zodat de toedeling en inzet van de schaarse capaciteit adequater kan verlopen dan in het verleden. Het gaat dan natuurlijk vooral om AT-inzetten.

Slot

In deze bijdrage is het antwoord gezocht op de vraag wat de betekenis is van de samenwerking van politie en krijgsmacht in het politiewerk in (direct) levensbedreigende omstandigheden.

De Dienst Speciale Interventies (DSI) is de spil waar het stelsel van speciale eenheden om draait. Maar de DSI en het stelsel vallen niet samen. Het M-squadron van het Korps Mariniers hoort bij het stelsel, maar valt organisatorisch niet onder de DSI. Bij een eventuele inzet van het M-squadron heeft het hoofd DSI wel de leiding over het aandeel van het M-squadron in het geheel. Het M-squadron levert personeel aan de Afdeling Interventie (AI) van de DSI, maar dat personeel werkt dan onder de leiding van de AI. Hetzelfde geldt voor de Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten (BSB) van de Koninklijke Marechaussee (KMar). De BSB levert ook AT-personeel aan de AI. Militairen moeten er dus aan wennen om onder politieleiding te staan. Andersom kunnen ook politiemensen onder leiding komen te staan van een militair.

Het samenbrengen van specialisten vanuit de politie en vanuit de krijgsmacht heeft de personele capaciteit van het stelsel én de vernieuwingskracht vergroot. De integratie van inzichten en vaardigheden van de krijgsmacht en de AT's van de politie, gekoppeld aan een betere positie ten opzichte van de inlichtingendiensten, heeft het mede mogelijk gemaakt om terreurverdachten preventief maar veilig aan te houden. Voor alle AT-capaciteit én voor de primaire antiterreurcapaciteit is de AT-opleiding van de Politieacademie het werkzame basisbestanddeel en de plek waar men elkaar leert kennen en elkaars taal leert spreken. Dat is belangrijk voor het geïntegreerde optreden.

Binnen het stelsel van speciale eenheden is er wel discussie over de balans tussen mensen met een 'groene' en mensen met een 'blauwe' achtergrond: militairen versus agenten. Er zijn verschillen in doel en aard van de organisatie tussen de krijgsmacht en de politie en hoe medewerkers daarin worden gevormd en ingezet en wat daarbij van hen wordt verwacht. De politie handhaaft het recht en gebruikt daarbij af en toe geweld en andere bevoegdheden die grondrechten van burgers schenden, maar alleen indien nodig en juist op tijd, juist genoeg. Dat geldt ook voor het AT-werk. De vakopleiding van basispolitieambtenaren duurt dan ook minimaal drie jaar. Een agent heeft veel ruimere discretionaire bevoegdheden dan een militair en opereert veel zelfstandiger dan een militair. Bij de krijgsmacht gaat het bij geweldgebruik om (vuur)overzicht en overmacht. Een militair die rechtstreeks instroomt bij een arrestatieteam komt die drie jaar opleiding en enkele jaren praktijkvorming in strafvorderlijk zelfstandig denken en werken met ruime discretionaire bevoegdheden tussen gewone burgers in een wijk tot op zekere hoogte tekort. Dat maakt dat doorstromen vanuit de krijgsmacht naar een AT zonder 'blauwe' opleiding en vorming niet goed mogelijk is. Daarnaast vergt het ook dan goed en gericht leidinggeven aan en goed toezicht houden op de zelfstandige, vakkundige en rechtmatige toepassing van de politiebevoegdheden en de indringende procedures en middelen die de speciale eenheden ter beschikking staan. De organisatie en de medewerkers dienen zich er bewust van te zijn dat zij deel uitmaken van een dienstverlenende overheidsorganisatie met het geweldmonopolie. Reguliere politieambtenaren moeten de AT'ers dus ook kunnen blijven zien en vertrouwen en ook kunnen aanspreken als collega's.

De samenwerking van politie en krijgsmacht in het politiewerk in (direct) levensbedreigende omstandigheden heeft de capaciteit van specialisten, de slagkracht van de rechtshandhaving op dit vlak en de innovatiekracht verbeterd. Het heeft de derde hoofdtaak van de krijgsmacht (civiel-militaire samenwerking, ook voor de nationale veiligheid) nader invulling gegeven. Tegelijk heeft die samenwerking ervoor gezorgd dat de kans dat een belangrijke leverancier van interventiepersoneel en tevens de oudste antiterreureenheid van Nederland (het huidige M-squadron) ooit nog voor die taak wordt ingezet, miniem is geworden. De komst van het nieuwe stelsel van speciale eenheden heeft meer personele capaciteit met zich meegebracht. Toch is de schaarste niet afgenomen. Ofschoon het stelsel is gegroeid, blijft de

AT-capaciteit achter bij het werkaanbod van aanhoudingen onder levensbedreigende omstandigheden, inclusief het rijden van de dagelijkse RRT-surveillances.

Literatuur

Bbp 2015

Besluit beheer politiekorpsen (Bbp), *Besluit van 8 juni 2015, houdende regels over het beheer van de politie*, Den Haag: Ministerie van Veiligheid en Justitie 2015.

Commissie Dessens 2008

Commissie Dessens, *Advies van de commissie ter evaluatie van de herinrichting van het stelsel van speciale eenheden*, Den Haag, 22 april 2008.

Commissie Van Eck 2004

Commissie Van Eck, *Advies inzake herinrichting stelsel speciale eenheden*, Den Haag, 23 november 2004.

Fijnaut 2004

C. Fijnaut, *De herinrichting van het stelsel van speciale eenheden – de BBE'n, de AOE'n en de BSB. Advies aan de Minister van Justitie*, Den Haag/Tilburg, 25 mei 2004.

Fortuin e.a. 1998

J. Fortuin, M. Grijsen & C. Winubst, *Arrestatieteams onder de loep. Studie naar de taakstelling, organisatie, politiek-bestuurlijke inbedding, sturing en verdeling over Nederland*, Deventer: Gouda Quint 1998.

Geneste 2000

W.J.J. Geneste, *Het Korps Mariniers in de twintigste eeuw. Van Peking tot Albanië*, Den Haag/Leeuwarden: Koninklijke Marine/Uitgeverij Eisma 2000.

Hoffman 2006

B. Hoffman, *Inside terrorism*, New York: Columbia University Press 2006.

Lesser 1999

I.O. Lesser, *Countering the new terrorism*, Santa Monica: Rand 1999.

Muller 2008

E.R. Muller, 'Strategieën tegen terrorisme', in: *Terrorisme. Studies over terrorisme en terrorismebestrijding in Nederland*, Deventer: Kluwer 2008, p. 271-306.

Nationale Politie 2012

Nationale Politie, *Inrichtingsplan Nationale Politie, versie 3.0*, Den Haag 2012.

Regeling AOE 2006

Regeling AOE, *Regeling van 15 december, nr. 2006-0000405012, houdende de organisatie van aanhoudings- en ondersteuningseenheden en bepalingen over en de samenwerking tussen speciale eenheden*, Den Haag: Ministerie van Justitie 2006.

Regeling DSI 2009

Regeling DSI, 'Regeling houdende bepalingen over de organisatie en inzet van de Dienst speciale interventies', *Staatscourant* 2009, 13637, 15 september 2009.

Steen 2010

N. Steen, *The adequacy of Dutch operational counterterrorism* (masterthesis Amsterdam VU), 2010.

Teitler & Homan 1985

G. Teitler & C. Homan (red.), *Het Korps Mariniers: 1942-heden*, Amsterdam/Dieren: De Bataafsche Leeuw 1985.

Timmer 2005

J. Timmer, *Politiegeweld. Geweldgebruik van en tegen de politie in Nederland*, Alphen aan den Rijn: Kluwer 2005.

Timmer 2006

J. Timmer, 'Het arrestatieteam', in: J. Naeyé (red.), *Hard én zacht. Geweld in publiekscontacten van de politieregio Amsterdam-Amstelland*, Deventer: Kluwer 2006.

Timmer 2007

J. Timmer, 'Verantwoord politie-geweld. Sturing en toetsing van politieel geweldgebruik', in: J.W. Duyvendak, G. Engbersen, M. Teeuwen & I. Verhoeven (red.), *Macht en verantwoorde-lijkheid. Essays voor Kees Schuyt*, Amsterdam: Amsterdam University Press 2007, p. 375-386.

Timmer 2010

J. Timmer, 'De aanhouder wint. De betekenis van arrestatieteams bij de Nederlandse politie', *Orde van de dag* (50) 2010, p. 63-70.

Timmer & Cozijn 2016

J. Timmer & V. Cozijn, 'Geweld door politie', in: M. Liem & E.R. Muller (red.), *Geweld. Geweld en geweldsbeheersing in Nederland*, Deventer: Wolters Kluwer 2016, p. 297-322.

Timmer & Visser 2014

J. Timmer & R. Visser, 'Geweld in politiewerk', in: E.R. Muller, E.J. van der Torre, A.B. Hoogenboom & N. Kop (red.), *Politie. Studies over haar werking en organisatie*, Deventer: Kluwer 2014, p. 443-466.

Timmer e.a. 1996

J. Timmer, J. Naeyé & M. van der Steeg, *Onder schot. Vuurwapengebruik van de politie in Nederland (1978-1995)*, Deventer: Gouda Quint 1996.

De Weger 2006

M. de Weger, *De binnenlandse veiligheidstaken van de Nederlandse krijgsmacht*, Assen: Van Gorcum 2006.